

У статті розглядаються поняття „цінності” та „ціннісні орієнтації” як смислове ядро формування компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Проведено аналіз різниць у поглядах на цінності та ціннісні орієнтації деякими вченими

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, компетентність

В статье рассматриваются понятия „ценности” и „ценностные ориентации” как смысловое ядро формирования компетентности будущих учителей начальных классов. Проведен анализ различий взглядов на ценности и ценностные ориентации различными учеными

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, компетентность

Concepts are examined in the article „values” and „valued orientations” as semantic kernel of forming of competence future teachers of primary classes. The analysis of distinctions of looks is conducted on values and valued orientations by different scientists

Key words: values, valued orientations, competence

ЦІННОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ, ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

О.В. Лапченко

Магістр

Контактний тел.:8-050-046-82-05

E-mail: translata@i.ua

Професіоналізм педагога включає професійно значущі цінності, якості особистості, культуру педагогічної діяльності, продуктивність педагогічної праці, що в сукупності складають професійну компетентність. В процесі удосконалення якості професійної освіти і підготовки кадрів, виникає потреба в професійно-компетентних фахівцях, здатних до самооцінювання та врегулювання власних ціннісних орієнтацій, що є відображенням ціннісних орієнтацій суспільства.

Проблема професійних цінностей майбутніх учителів початкових класів – надзвичайно актуальна. Адже учитель – це людина, яка формує майбутнє не тільки особистості, а й всієї країни. В Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України [6]. Таким чином одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів, як однієї зі складових професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що у вітчизняній науці проблема цінностей знайшла своє відображення в філософській (В.Тугарінов [11] та ін.), соціологічній (А.Здравомислов [5], В.Оссовський [7] та ін.) та у психолого-педагогічній літературі (С.Рубінштейн [8] та ін.).

На основі проведеного аналізу можна виокремити розвиток ціннісних орієнтацій за такими напрямками: аксіологічним, діяльнісним, особистісним, системним. Вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості висвітлені в працях І.Беха [1].

Аналіз науково-педагогічної літератури та неопублікованих розроблень технологій свідчить про те, що формування компетентного фахівця та цінностей особистості, майбутніх учителів початкових класів на сьогоднішній день є одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти.

Метою нашої статті є аналіз цінностей та ціннісних орієнтацій, які формують компетентність майбутніх учителів початкових класів. Адже професійна компетентність включає інтегральну характеристику ділових та особистісних якостей фахівців, досвід, а також певний

рівень знань, умінь та навичок, які відіграють важливу роль у професійній діяльності вчителя початкових класів.

Компетентність вчителя дозволяє йому одержати високу продуктивність в професійній діяльності. Позитивна зміна ціннісних орієнтацій учителів є однією з умов підвищення рівня професійної діяльності, який відображається передусім у цілісному розвитку особистості учня. Відомо, що вчитель початкових класів впливає на творчий розвиток і становлення особистості молодшого школяра, його відношення до життя, інтересів, цінностей, ідеалів. Саме тому в майбутніх учителів початкових класів повинні бути сформовані високоморальні якості, цінності, спрямовані на формування майбутнього покоління.

Цінності виступають критеріями оцінки, як усього життя людини, так і окремих її вчинків та дій; оскільки вони надають підстави для вибору альтернативних способів дій, для обрання й оцінки цих альтернатив. Діяльність оцінювання здійснюється особистістю не з точки зору корисності чи необхідності, а з точки зору уявлень про добре та погане. Цінності є критеріями оцінки й оточуючої дійсності: через систему цінностей особистістю сприймається та перетворюється вся інформація [5]. Як зазначає С. Бадюл [2], найважливішими психолого-педагогічними цінностями є ті, що пов'язані з усвідомленням об'єктивної потреби та значущості для суспільства професії вчителя початкових класів. „Ціннісні орієнтації” – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. [4].

На думку А.Здравомислова та В.Ядова, наявність сформованих ціннісних орієнтацій характеризує зрілість людини та забезпечує її витривалість і стабільність [5, С. 231]. А. Здравомислов підкреслює, що тільки духовні прагнення, ідеали, принципи, норми моралі і є сферою цінностей. Цінності на його думку виступають як особливі продукти духовної діяльності людини, які певним чином перетворюють та демонструють соціально-значущі властивості речей [5, С. 165].

Так, В.Ядов звертає увагу на виховний аспект теорії цінностей, підкреслюючи, що виховання передбачає усвідомлення вихованцем конкретних явищ, відповідне відношення до сукупності цінностей, і, що ціннісні орієнтації відіграють ведучу роль у побудові довготривалих програм з поведінки [14].

Результати філософсько-соціологічного аналізу дозволяють використати саме поняття „цінність” у подальшій роботі, щодо дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій, як основи формування компетентності майбутніх учителів початкових класів. Розглядання сучасних психолого-педагогічних проблем, присвячених аксіологічним аспектам навчання та виховання підтверджує дані висновки. Цінність за своєю психологічною сутністю ототожнюють з категоріями „значущість”, „установка”, „відношення”, „особистісний сенс”.

С.Рубінштейн відносив людей, явища матеріальної та духовної дійсності до розряду цінностей, писав: „Цінності походять від співвідношення світу і людини, виражають те, що в світі, включаючи і те, що створює

людина у процесі історії, все те, що є значуще для людини” [8, С. 369].

Із неоднозначності понять „цінність” витікає й різноманіття класифікацій. З точки зору В. Брожика цінності поділяються на матеріальні та духовні [3]. Він вважає, що будь-яка ієрархія цінностей, будь-яка їх типологія є вираженням відповідного, історично досягнутого стану суспільства і, крім розподілу цінностей на матеріальні та духовні, розподіляє їх на:

- дійсні та концептуальні;
- первинні, вторинні, третинні, де первинні цінності задовольняють біологічні потреби, до вторинних відносяться матеріальні цінності, третинні цінності - це засоби комунікації;
- теперішні, минулі та майбутні;
- фінальні та інструментальні;
- утилітарні, правові, релігійні, естетичні.

В.Брожик достатньо повно виділив типологічні системи цінностей [3].

Популярною є класифікація чеського психолога М.Рокича, який пропонує розподіл цінностей на термінальні цінності-цілі та інструментальні цінності-засоби [13].

Діяльнісний аспект цінностей отримав розвиток у розробці поняття „ціннісні орієнтації”, яке також не має єдиного визначення. В науковій літературі ціннісні орієнтації визначаються як важливий елемент внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його хвилювань і розрізняючи значуще, суттєве для даної людини від незначущого, несуттєвого [12, С. 764].

Дослідники по-різному розглядають структуру особистості, але збігаються у тому, що найбільш рухомих її компонентом, одним із ведучих утворень особистості, який визначає її цілісність, активну соціальну позицію, готовність до діяльності є ціннісні орієнтації, які одночасно є і предметом, і ставленням до цих предметів.

Цікава точка зору, запропонована В.Тугариновим [11]. Цінність є об'єктивна характеристика, вона може існувати і поза свідомістю особистості, її основні характеристики:

- цінність визначається виключно суспільною свідомістю;
- цінність неможливо нав'язати чи відібрати силою;
- цінності є основою життя, без них воно фактично втрачає сенс [11, С.17].

Ціннісні орієнтації досліджують у своїх роботах В.Ядов і А.Здравомислов. Вони визначають ціннісні орієнтації як важливіший елемент внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, усією сукупністю його хвилювань. Вчені відокремлюють суттєве й важливе для даної людини від несуттєвого.

Ціннісні орієнтації виступають як вибіркоче відношення до цінностей [5, С. 231].

В.Сержантов, В.Гречаний ототожнюють ціннісні орієнтації з системою особистісних установок по відношенню до існуючих у даному суспільстві матеріальних і духовних цінностей; ціннісні орієнтації у сукупності керують поведінкою людини [10]. Аналізуючи вище викладене ми виокремили такі тлумачення цінностей та ціннісних орієнтацій (табл.1.1.)

Таблиця 1.1

Тлумачення цінностей та ціннісних орієнтацій деякими науковцями

Автор	Тлумачення (погляди на) цінностей та ціннісних орієнтацій
В. Брожик [3]	Розподіляє цінності та ціннісні орієнтації на матеріальні та духовні, дійсні та концептуальні, первинні, вторинні, третинні, теперішні, минулі, майбутні, фінальні та інструментальні, улітарні, правові, релігійні, естетичні.
В. Гречаний та В. Сержантов [10]	Ототожують ціннісні орієнтації з системою особистісних установок по відношенню до матеріальних і духовних цінностей.
А. Здравомислов [5]	Цінності – особливі продукти духовної діяльності людини.
М. Рокіч [13]	Пропонує розподіл цінностей на термінальні цінності-цілі та інструментальні цінності-засоби.
С. Рубінштейн [8]	До розряду цінностей відносив людей, явища матеріальної та духовної дійсності.
В. Ядов [14]	Виділяє виховний аспект теорії цінностей, підкреслюючи, що ціннісні орієнтації відіграють ведучу роль в побудові довготривалих програм з поведінки.

Основні висновки полягають у тому, що діяльнісний, практичний аспект отримав розвиток у розробці поняття „ціннісні орієнтації”, яке поглиблює розуміння механізмів, що визначають спрямованість поведінки особистості. Формування цінностей та ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів є однією з актуальних проблем, що потребують вирішення в сучасних умовах реформування освіти в Україні. Аналіз різних підходів до угруповань ціннісних орієнтацій дозволяє зробити висновок про доцільність формування компетенцій, як складових професійної компетентності фахівця, майбутнього учителя початкових класів, здатного до виконання певних завдань, мотивації своєї діяльності та самооцінки отриманих результатів.

Метою подальших досліджень є науковий пошук, що пов'язаний із обґрунтуванням можливостей фор-

мування ціннісних компетенцій майбутніх педагогів, як складових професійної компетентності, у процесі викладання педагогічної складової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Література

1. Бех, І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості [Текст] / І. Д. Бех. // Журн. педагогіка і психологія – 1997.-№ 1. - С. 124 - 129.
2. Бадюл, С. С. Професійно-педагогічні цінності як психолого-педагогічна основа процесу становлення майбутнього вчителя початкових класів [Текст] / С. С. Бадюл // Журн. рідна школа - 2002. - №6(869). – С.14-15.
3. Брожик, В. Эстетика на каждый день [Текст]: пер. со словацкого С.Баранниковой. - М.: Знание, 1991. - 208с.
4. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. – 376с.
5. Здравомислов, А. Г. Потребности. Интересы. Ценности [Текст] / А.Г. Здравомислов. - М.: Политиздат, 1986. - 221с.
6. Національна доктрина розвитку освіти і науки України в ХХІ столітті (Проект) [Текст]: - К., 2001. - 16 с.
7. Рубинштейн, С. Л. Проблемы общей психологии [Текст] / С. Л. Рубинштейн. - М., 1976. – 223 с.
8. Сержантов, В. Ф., Гречаний В.В. Человек как предмет философского и естественнонаучного познания [Текст] учеб. / В. Ф. Сержантов, В.В. Гречаний. - Л.: изд-во Ленинградского ун-та, 1980. -176с.
9. Тугаринов, В. П. О ценностях жизни и культуры [Текст] / В. П. Тугаринов. - Ленинград: ЛГУ, 1960. - 156с.
10. Философский энциклопедический словарь [Текст] / под ред. Л. Ф. Ильичёв. - М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
11. Шапарь, В. Б., Практическая психология. Инструментарий [Текст]: учеб, пособие / В. Б. Шапарь, А.В. Тимченко, В.Н. Швыдченко. - Ростов-н-Д.: Феникс, 2002. - 688с.
12. Ядов, В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности [Текст] / В. А. Ядов. - М.: Наука, 1975. – 167с.